

ETHIKA ÉS PAEDAGÓGIA.¹

A kulturát az emberiség szemefényének tekintjük. De azért nem tehető elébe magának az emberi életnek, vagy éppen az etikának. A kulturának, a helyes kulturának, az emberi életet kell szolgálnia; az ember életének pedig csakis akkor lehet értelme és értelmes célja, ha ethikai célt szolgál, vagy ami ezzel egyjelentőségű: ha az emberi élet ethikai ideálok szolgálatában áll. Ez esetben megkockázathatjuk s a mennyire emberileg lehetséges, meg is érthetjük azt az állítást, azt a feltevést, hogy a helyesen értelmezett és helyesen leélt élet az absolutum intencióit szolgálja.

Így értelmezve az emberi életet, joggal elmondhatjuk nemcsak azt, hogy minden egyes ember élete, mint világerők eredője, az egyetemes létben és életben: az örökkévalóságban gyökerezik, hanem joggal elmondhatjuk azt is, hogy minden egyes emberi életnek eleven, az emberi életnek célját és rendeltetését kitűző, összefüggése van az erkölcsi világrénddel is. A fizikai világ általános evolúciójában a világ minden többi dolgaival együtt akarva-nemakarva mi mindnyájan is résztveszünk, de emellett a többé-kevésbé tudatos részvétel mellett hivatásszerű kötelességünknek és rendeltetésünknek érezzük és tudjuk is, hogy létünkkel és életünkkel, törekvéseinkkel és cselekedeteinkkel a világ ethikai evolúcióját célzó tendenciának is kezére játszunk.

Ebből a felfogásból kiindulva, igen könnyű feladatunk lesz akkor, ha meg akarunk felelni arra a kérdésre: minő a viszony a paedagógia és az ethika között?²

¹ A Fővárosi Pedagógiai Szemináriumban tartott előadás.

² A paedagógiának, illetőleg a nevelésnek az etikához való viszonyát világosan látta már Platon is, aki egész határozottsággal azt tanítja, hogy a nevelés célja az erkölcsiség. Ez a gondolat állandóan megismétlődik a nevelés és ethika elmékedőinél. Ha ezt a tanítást úgy értelmezzük, hogy a nevelésnek erkölcsi ideáloktól kell irányíttatnia, akkor ez ellen a tanítás ellen helytálló ellenvetések alig tehetők. Ha azonban ezt a tanítást úgy értelmezzük, hogy nevelés által az emberek egy emberöltő alatt tényleg lényegben is, ethikailag jobbá, jobbakká tehetők, akkor ez állítás-

A paedagógiának, köztudomás szerint, két igen nagyjelentőségű segédtudománya van. A lélektan és az ethika. A szó szoros értelmében igen nagyjelentőségűek a paedagógia e segédtudományai: nélkülök a paedagógia egyáltalában nem volna lehetséges. A lélektan a nevelés által formálandó anyag természetével ismertet meg bennünket. Az ethika pedig a nevelésnek célját szabja meg: előírja mintegy, hogy milyenné kell a nevelésnek formálnia a reá bízott anyagot.

Hogy a nevelésnek, a paedagógusok munkájának, igen nagy jelentősége, igen nagy fontossága van, azt ma már mindenki tudja, bárha még nem is látja meg mindenki azt a valóban már nem is csak képletes formába öltöztetett igazságot, hogy *az ember a nevelés következtében valóban újjászületik. A természetes ember, aminek pedig nagy általánosságban minden újszülött születik, a nevelés folytán, mint kulturember újjászületik.*

Nem akarunk szemétt hunyni az előtt a közismert tény előtt, hogy a kulturemberektől született gyermekek az átöröklés folytán bizonyos értelemben már kulturembereknek is születnek, de az is egészen bizonyos, hogy az átöröklés révén az újszülöttel veleszületett kulturcsírákat csakis a nevelés fejlesztheti ki s csakis a nevelés teheti igazán kulturemberré az embert.

Persze: nevelésen nemcsak a hivatásszerű nevelőknek tanult művészetét kell érteni. Mert nevelő hatása a hivatásszerű nevelők munkáján kívül is igen sok mindennek lehet. Sőt bizonyos szempontból helyes az az állítás is, hogy mindennek, ami csak hatással van az emberre, főképpen pedig: mindennek, amit csak *átél* az ember, nevelő hatása lehet reá.

Azt is mondják, hogy a nevelés művészetének az a célja, hogy a fizikai személy, az ember, a gyermek alkalmassá tétessék arra, hogy helyét mindenféle hatások és viszonyok között, az életnek minden viszontagságai között is megállja. Az előbb említett felfogás szerint: a mindenféle hatások és viszonyok, az életnek mindenféle viszontagságai nemcsak próbakövei a nevelés eredményességének, hanem egyszersmind hatékony eszközei is a nevelésnek. Eszerint a felfogás szerint: olyan az ember, olyan az egész emberiség, hogy tud nevelődni — s azok a hatások, azok a természeti és minden más viszonyok, a mik között mind mostanig élt az emberiség, olyanok, amelyek tényleg *nevelőleg* hatottak az emberre, az egész emberiségre.

sál szemben mindazok a kérdések és aggályok csatarendbe állíthatók, amik a karakter megváltoztathatóságának kérdésénél mint nyugtalanító problémák jelentkeznek s amik, így értelmezve a nevelést, — ethikai szempontból már-már teljes meghiusítással fenyegetik a nevelés eredményességét.

A paedagógiában csak mintegy tudatossá válik az a munkásság, a mi az emberi (kultur-) életben már megkezdett s aminek iránya is — minden tudományos és hivatásszerű paedagógia nélkül is — már megállapított.

Mind mostanig voltaképpen az embernek, helyesebben: az emberiségnek a kultura irányában való fejlődéséről volt szó, amit bizonyos el nem vitatható önkényeskedéssel, az emberiség életfolyására gyakorolt hatásoknak összefoglalásával, az emberiség nevelésének mondottunk, — s amit helyesen az *emberiség kulturára való nevelésének* is nevezhetünk. De mindezt, mint már említettem is, csakis bizonyos el nem vitatható önkényeskedéssel tehetjük. Nevelésen ugyanis mindnyájan céltudatos és öntudatos munkásságot értünk, aminek tudományos rendszerbe foglalását aztán paedagógiának, neveléstannak nevezzük.

Persze: mindez nem jelenti, nem jelentheti azt, hogy ne lehetne ugyanaz a célja az öntudatos nevelésnek is, mint aminő célt látunk, vagy vélünk látni az emberiségnek mindenféle hatások alatt lefolyó, amint mondani szokás: *fejlődő életében*.

De a nevelés kifejezését még ilyen, bár kissé megszorított fogalmazásban sem szokták használni. Nevelésen általában nem az embernek, a nemzeteknek, az emberiségnek valamely célra való alkalmassá tételét értik, — pedig mindenesetre ezt is jelenti a nevelés fogalma, — hanem nevelésen általában a gyermeknevelést értik, aminthogy a paedagógia tudományának görög nevében is leplezetlenül kifejezésre jut ez az értelem.

Már Platon is azt tanította, hogy az újabb generáció a régebbi generáció erényeire neveltetik. Tényleg az új generáció a régebbinek hasonlatosságára alakíttatik: a régebbi generációnak erényei — és hozzátelhetjük: bűnei is — átszármaztatnak a nevelés útján az új generációra. Ez a tanítás szembeötlően a tényleges állapotot írja le. Az ifjúság nevelői természetesen rendszerint az idősebb generáció köréből kerülnek ki, akik természetesen nem adhatnak mást, *mint ami lényegük*.

A tényleges állapotnak ez a leírása egy dolgot, t. i. az ifjúságnak állandó és örök harcát az öregek ellen mégis figyelmen kívül hagyja. Az ifjúság és az öregség között minden téren meglévő természetes ellentét az élet- és világfelfogás terén természetesen harcá élesedik ki. Ez a harc kulturális, sőt talán ethikai szempontból is a legnagyobb jelentőséggel bír. Ez a harc teszi lehetetlenné az egy helyben való végleges megállapodást, a mozdulatlanságot, a stagnációt — s ez a harc biztosítja az állandó változást, — talán azt is mondhatjuk: az állandó fejlődést.

A fiatalok és öregek ez örök harcának klasszikus kifejezést adott Turgenyev az *Atyák és Fiúk* című regényében, a hol a regény főhőse, a fiatalok képviselőjére: Bassarowra alkalmaztatik először a nihilista kifejezés, egy akkor még új szó, ami valóban találóan jellemzi az öregekkel s azoknak felfogásával, — nem ritkán éppen minden felfogással harcban álló mindenkori fiatalságnak gondolkozását.

Az ifjaknak harca az öregek ellen az ifjak és öregek közt meglevő természetes ellentétén alapszik — ezért örök is ez a harc — s bár sok tekintetben a *halátlanság* fogalma alá vonható, azért igazában nem ez a vonás domborodik ki legjellemzőbben benne, hanem a *fejlődésnek*, vagy legalább is a *változásnak* gondolata. Az ifjak harca az öregek ellen a jövőnek harca a multtal szemben; helyesebben: a jövőbe átmenő jelennek harca a már-már multtá vált jelenel szemben. És amint minden jelen multtá válik és mintegy legyőzetik a jövőbe átmenő jelentől: úgy az öregek is örökké legyőzetnek a jövőnek hordozói által: az ifjak által.

De az egész igazság még sem ez, hanem az, hogy minden jelenben, még a már-már jövővé váló jelenben, de még minden jövőben is továbbél a mult.

*

A gyermeknek nevelésére, a gyermeknevelésre, illik leginkább az az állítás, amit az imént mondtam, hogy a gyermek a nevelés folytán újjászületik.

A természetes embernek ez a kultuemberré való újjászületése, ami minden kultuember életében megismétlődik, *biztosítja a kultúrát, biztosítja a kultúra kontinuitását és a kultúra fejlődését is* — és a kultúra fejlődésével biztosítja egyszersmind az embernek fejlődését is — és pedig, amit legtöbbször tartunk: *biztosítja az embernek értelmi és erkölcsi fejlődését is*.

A nevelés mindenekelőtt megóvjá az emberi kultúrát az újszülötteknek, az állandóan megújuló emberi generációknak veleszületett, minden természetes emberrel veleszületett vandalizmusától. De ennél sokkal többet tesz a nevelés: a kulturjavakat állandóan átszármaztatja egyik generációról a másikra, amiáltal biztosítja a kultúra kontinuitását — s mivel a nevelés az állandóan megújuló emberi generációt mihamar eljuttatja arra a magaslatra, amelyen az előző generáció állott — s az előző generáció kulturjait átszármaztatja a jövő generációra — nem egyszerű formalitás útján; mint ahogyan ez az életben a javak adásánál-vevésénél és egyéb módon való megszerzésénél rendszerint történni szokott, hanem olyképen, hogy az a generáció, amely az előzetesen már meglevő javak birtokába lép, valóban magáévá teszi: saját munkájával, saját érzésével s gondolkozásával magáévá teszi

ezeket a javakat: Amiáltal az állandóan megújuló kulturgenerációk mihamar abba a kedvező helyzetbe jutnak, hogy elődeik kultur-munkáját ott folytathatják, ahol azok azt elhagyták. Ez azt jelenti, hogy megadatik tehát a kultúra fejlesztésének, illetőleg fejlődésének lehetősége. Az ideálok pedig, amelyek felé állandóan törekszik az emberiség, amúgyis az elérhetetlen messzeségben, a végtelenben vannak, úgy, hogy ebből a szempontból az ember kulturális fejlődésének lehetősége végtelennek látszik.

A gyermekeknek tréfásan azt szoktuk mondani, s mikor ezt tesszük, mind szüleiknek, mind pedig a gyermekeknek, a kiknek mondjuk, kívánjuk is: *hogy különbek legyenek szüleiknél.* A nevelésnek is ez a kívánsága. A mi utánunk következő generációt különbnek szeretnők, mint amilyenek mi vagyunk. S ha csak kis mértékben optimisták vagyunk, ha igazán hiszünk a fejlődésben, — és pedig abban a fejlődésben is, amely értelmet ad az egész fejlődés gondolatának, t. i. az erkölcsi fejlődésben, — akkor a tényekből mihamar kiolvasható fejlődés mellé joggal beigtathatjuk az erkölcsi fejlődést, amit, ha talán a tények nem is igazolnak mindig, de a törekvés s a követésre készítő ideálok, — amelyeknek kötelező voltát nem tagadhatjuk meg még akkor sem, hogyha azokat nem is követjük, sőt még akkor sem, ha egész életünkkel meghazudtoljuk is azokat, — eléggé ékesen szólnak mellette.

Minden újszülöttet a nevelés vesz dajkaságba. És erre minden újszülött reá is szorul már fizikai létének biztosítása céljából is. De reászorul erre az emberi kultúra is, amelynek leendő örökösei, leendő hordozói és élvezői, de egyszersmind továbbfejlesztői is — a gyermekek. A nevelés a kulturvilágnak életet: meleget és fényt árasztó napja, nélküle sötét és fagyos ridegségű volna kulturánk, — nélküle mihamar rombadőlné egész kulturánk.

Nem frázis vagy legalább is nemcsak frázis az a mondás, hogy az emberiség reménységét a gyermekek képviselik. Nem frázis, mert tényleg tőlük várjuk a jobb jövőt. Amit mi magunk minden törekvésünkkel nem tudunk elérni, azt legalább gyermekeinkben szeretnők elérni. És az öntudatos embernek leghőbb vágyát: a halhatatlanságot, aminek ellenkezője egyenesen megborzaszt, s minden életkedvünket lehangolja, s minden életértéket már-már értéktelen ürességnek tüntet fel, reális és pozitív formában a gyermekek valószínűsítik meg, a gyermekek, a kik biztosítékai a folytatódó emberi életnek, akik az emberi halhatatlanságot, a természetes lehetőségen belül, lehetővé teszik.

Ismétlem azonban: a gyermekekben nemcsak az élet továbbfolytatását látjuk, a gyermekekben nemcsak a kultúra fenntartóit

dédelgetjük, mert a fejlődésbe vetett hitünkkel ő általuk az élet emelkedését, a kultúra tökéletesítését — s általában az emberi létnek az erkölcsi ideálok irányában való tökéletesbülését reméljük. S az élet emelkedését, a kultúra tökéletesítését s általában az emberi létnek az erkölcsi ideálok irányában való tökéletesbülését az öntudatos és céltudatos nevelés munkájával akarjuk elősegíteni, vagy legalább is megkönnyíteni. S ha már mi nem tudjuk elérni e nagy célt, gyermekeinknek kívánjuk annak elérését. Minden gyermek bölcsőjénél újra kinőnek szárnyai a szülők szárnyaszegett reménységeiknek.

A XIII. században egy különös hadsereg indult el Franciaországból — a Szentföld felé. A szomorú véget ért gyermekek kereszties hada vállalkozott arra a nagy feladatra, amit a felnőttek nem tudtak megoldani; mert a felnőttek hódításai a Szentföld állandó bírársát nem tudták biztosítani, a gyermekek akarták meghódítani a Szentföldet. Minden gyermek valóban már születésekor besoroztatik abba a hadseregbe, amelyet a felnőttek az emberi lét szentföldjének elfoglalására toboroznak. Hogy azt a célt a gyermekek sem tudják elérni, az a vállalkozás értékéből mit sem von le. Maga a törekvés azért értékes marad s érdemes arra, hogy a következő generáció lankadatlan életkedvvel s ugyancsak rózsás reménységgel lásson feladatának megoldásához.

Hogy a nevelésnek célja, ha a nevelés a helyességre számot akar tartani, csakis erkölcsi lehet, mint teljesen magától értődő igazságot tekinthetjük. Az erkölcsi cél azonban határozottsággal konkrété nem állapítható meg, mivel ez az erkölcsi ideáloknak követésében, az erkölcsi ideálokra való törekvésben áll. Az erkölcsi ideálok pedig kulturfokok szerint változnak. De egészen bizonyos az, hogy az erkölcsi cél az erkölcsi ideáloknak, bárha csak a mindenkori erkölcsi ideáloknak, *minden megalkuvás nélkül való követésében áll.* Mert ne feledjük, jegyezzük jól meg, hogy az erkölcs terén soha sem lehetünk, amint mondani szokás: nagyon is idealisták, túlidealisták, mert valójában sohasem lehetünk még *elégé* idealisták sem, mert az erkölcsi ideálok elérhetetlen messzeségben, egy irreális és irracionális képpel kifejezve, mondhatjuk: éppen a végtelenség legszélső határvannak. A való élet, a fejlettebb s a fejletlenebb kulturviszonyok között majdnem egyaránt, végtelenül távol áll attól, hogy az ideálok megvalósításának tekintethessék. Ellenkezőleg: az emberiség élete eddigelé mintha azt bizonyítaná, hogy a valóság nem bírja meg az ideált s ezért aztán minden idők igazat adnak annak a tapasztalati igazságnak, hogy az erkölcsi élet általában küzdelemben áll. Athene méregpoharat nyújt Sokratesnek, Jeruzsálem pedig megostorozza és keresztre feszíti Jézust. Ilyen Athene és ilyen Jeruzsálem az egész

világ — s annak lehetősége, hogy benne a legjobbak érvényesüljenek, még mindig nincsen biztosítva, bár ha nem tagadható is, hogy a kulturális fejlődés ezen a téren is jótékonyan érezteti üdvös hatását. De ez az üdvös hatás semmiesetre sem olyan nagy, hogy az életre való nevelés modern jelszavát minden aggályoskodás nélkül el lehetne fogadni. Azaz, hogy elfogadhatjuk ezt a jelszót, mint a nevelés célját helyesen kitűző irányelvet, csak hogy akkor helyesen kell érteni és értelmezni az életet.

Ha az életet, — amint igen sokan teszik, — csak egy nagy küzdőtérnek tekintjük, ahol a babért a legerősebbek és a legügyesebbek viszik el, s ha a nevelésnek azt tűzzük ki céljává, hogy általa az emberek ilyen erős és ügyes küzdőkkel váljanak, akkor bizony a nevelés ideáljait nem az erkölcsi lét magasságaiból, hanem az arenából kölcsönözzük. Hogy az arena-morál s e morál által irányított nevelés alkalmas arra, hogy az emberekből ügyes bajvívókat formáljon, kétséget nem szenved, de az igazi ember-nevelés soha sem kölcsönözte ideáljait az arenából.

Erő és ügyesség s ami ezekkel összefügg s amiké ezek módosultak, azt mondhatni finomultak a kulturviszonyok fejlődése folytán: kitartás, munkabírás, okosság, tanultság, alkalmazkodás stb., stb. tényleg olyan tulajdonságoknak bizonyultak, amik az élet küzdőterén sikert biztosító eszközöknek látszanak, mert, mint a tapasztalat bizonyítja, ezeknek segítségével az életben érvényesülni lehet. Ezért aztán, amint közönségesen is értik és értelmezik: az életre való nevelés egyjelentőségű az életben való érvényesülésre való neveléssel. Sok szülőnek sóvárgása az, hogy gyermeke elsajátítsa az érvényesülés titkát s a nevelők, akik célul tűzték ki maguknak az életre való nevelést, sok szülőnek kedvét teljesítik, amellet, hogy azt hiszik, hogy maguk is a helyes úton járnak.

A most elmondottakkal a legtávolabbról sem akarom alábecsülni az érvényesülést. Mint természetes ösztönünknek: a létfenntartásnak s a létfenntartás hatványának nagyszerű kifejlését tudom értékelni, mint olyasvalamit, ami bennünk már-már a fenségesnek esztetikai érzelmét kelti, de azt tartom, hogy az érvényesülésnek célul tűzése, a nevelés szempontjából, helytelen, mert a nevelés célját háttérbe szorítja az a nevelés, amely mintegy külső eszközökkel akarja kierőszakolni a külső érvényesülést. Ezzel csak azt akarom mondani, hogy teljesen célját tévesztetnek tartom a *kirakat számára való nevelést*. Mert egészen bizonyos az, hogy teljesen elhibázott élet az, amely, hasonlatosan a színjátszáshoz, a nézők tetszését és kedvtelését tartja annak a legfőbb célnak, amit az embernek ezen a világon el kell érnie. Hogy mi az emberi életnek konkrét célja, azt határozottsággal

senki sem tudja és azt bizonyossággal senki sem tudhatja. De ha fogalmi tudásunk nincs is erről a kérdésről, egy dolgot, ha talán nem is a logikai megismerés tisztaságával, mégis tudunk. Az az egy dolog ugyanis egészen bizonyosnak, kétségsbe nem vonható bizonyosságnak látszik, hogy csakis az erkölcsi tartalommal betöltött életnek lehet értelme és célja. A nevelésnek pedig, ami természetszerűen a legértelmesebb életet akarja lehetővé tenni, ami valójában az emberi életnek lehető tökéletesítését szolgálja, egy pillanatig sem szabad haboznia, hogy mit kell tennie, hogy minő célt kell maga elé tűznie. Az emberi életnek csak egy célja, csak egy értelme, csak egy komoly tartalma lehet: az erkölcsiség. S mindannak, a mi az ember életét s ez élet igazi érdekeit és nagy céljait komolyan szolgálni akarja, — mint a kultúra és a nevelés, — az erkölcsiséget kell szolgálnia.

Persze ez a nevelés, amely elsősorban és mindenekelőtt, vagy talán éppen kizárólag csak a *belső ember* nagy érdekeit tartja szem előtt, alig vagy éppen mit sem fog törődni a nagy nyilvánosság előtt szereplő s minden érdekével a nagy nyilvánosság előtt, a fórumon szereplő embernek vágyaival, törekvéseivel, gesztusaival, pózaival — nem ritkán éppen: handabandázásaival. Az ilyen nevelés is jószemmel nézi a (külső) érvényesülést, de nem magáért az érvényesülésért, vagy a becsvágy kielégítéséért, hanem azért, mert bizalmat merít belőle az élethez, mert elhiszi, ha az erkölcsi tartalommal telített ember érvényesülését látja, hogy az igazi érték e világon is elfoglalja méltó helyét, az őt méltán megillető helyet.

Sokratesznek bizonyára nagy fájdalmat és szomorúságot okozott Alkibiadesnek fejlődése és polgártársaira vészt hozó érvényesülése, de annál nagyobb öröme telnek abban, ha láthatná, hogy a méltán istennek nevezett Platon, akinek egész lényét s egész gondolkozását áthatotta az erkölcsiség, mint hódította meg az utána következő koroknak elméit és szellemeit.

*

E fejtegetések fonalán felvethetjük azt a kérdést is: vajjon nem járunk-e tévutakon akkor, amikor mintegy himnuszt zengünk az erkölcsiségnek, ahelyett, hogy arra tanítnók az embereket, hogy keressék a boldogságot? E kérdésre feleletem csak az lehet, hogy az emberek amúgy is, minden biztatás és minden ösztökélés nélkül is keresik a boldogságot, anélkül azonban, hogy tudnák, mi a boldogság. Általában amolyan elérhető állapotnak tartják az emberek a boldogságot. Ez a boldogság azonban, amilyenek azt az emberek általában képzelik, csak az a boldogság, ami a szivárvány után szaladó gyermeket eltölti. Úgy látszik, mintha e kérdésben is Aristotelesnél volna az igazság: a boldogság a helyes életnek, az erénynek megfelelő viselkedés-

nek mintegy mellékterméke. És mégis egészen bizonyos az, hogy egyáltalában nem egyforma boldogságra törekesznek az emberek. És bizonyos az is, hogy a lélek harmóniája, ez az előfeltétele minden fajtájú és formájú boldogságnak, erény nélkül, azaz ethikai tartalom nélkül el sem képzelhető.

Azért aztán, ha azt mondjuk: az ethika nem a boldogságra törekszik s a nevelésnek, ami az etikai ideálok által irányított élet szolgálatára hivatott, nem lehet az a célja, hogy az embert a boldogság megtalálására vezesse, mindezzel éppenséggel nem akarjuk azt mondani, hogy az ethikus élet kizárja a boldogságot, vagy hogy az ethikai céloktól meghatározott nevelésnek egyik igen értékes, de semmiesetre sem a legértékesebb eredménye, ne lehetne a boldogság is. De igenis, állítom azt, hogy a boldogság csak az esetben lehet helyesen az emberi élet célja s az ethikai céloktól meghatározott nevelésnek legértékesebb eredménye, ha a boldogságot, — úgy, amint például a stoikusok nem egészen helyesen tették, — azonosítjuk az erkölcsiséggel. Mert ha az összes emberi értékek felett szemlét tartunk, lehetetlen, hogy ne az erkölcsi értékeket tartsuk a legnagyobb és legmagasztosabb értékűeknek, amik — legalább is emberi szempontból, — s mi voltaképpen mindig is csak ilyenekről beszélhetünk, — olyanoknak tűnnek fel, amelyeknek megvalósítása méltó arra, hogy az emberi élet céljává s minden céltudatos emberi fáradozás és munkálkodás irányítójává szolgáljon.

Talán felesleges külön is kiemelnem, hogy ez a most körvonalozott felfogás a *heroikusnak* nevezhető ethika alapján áll, amely ethika jelmondata gyanánt azt a tételt tekinthetjük, hogy nem az ethika van az életért, hanem az élet van az ethikáért.

Ha azonban a *jóléti* morál álláspontjára helyezkedünk, amely ethikai felfogásnak az a jelmondata, hogy nem az élet van az ethikáért, hanem az ethika van az életért, akkor természetesen sokkal magasabbnak fog az életre való nevelés is feltűnni. Mert akkor, ha csak az életet olyanak tekintjük, ami az általános jólétet s a kulturális haladást szolgálja, az erkölcsi ideálokat nem a végtelenség legszélső határán, hanem magában a lüktető életben, az emberiségnek életében: az egyes emberek és a szociális létek érdekeinek körében fogjuk megtalálhatni.

De bárhogy is tekintsük az erkölcsiséget és bárminő alapokra is helyezzük az ethikát, azt minden esetben és minden körülmények között olyannak kell tekintenünk, ami egyedül képes és alkalmas is az élet irányítására. Amiből aztán vaskövetkezetességgel következik az is, hogy a racionális nevelésnek célja csakis erkölcsi lehet.

Az a nevelés pedig, amely nem szolgál ethikai célt, helytelen

célját tévesztett, elhibázott nevelés, ami nem a jót, hanem a rosszat szolgálja s nemcsak romlásra vezet, de maga is már a romlás kórtünete.

A természet romboló erőivel s az emberi kéz és ész rettenetes rombolásaival örök harcot harcol az emberi ész és erkölcs. S ez örök harcban az emberi ész és erkölcs leghatalmasabb és leghűségesebb segítőtársának a nevelés bizonyult. És éppen azért, mert oly nagy hatalma van a nevelésnek, valóban rendkívüli felelősség hárul azokra, akik a nevelés gyakorlására vállalkoznak. E rendkívüli felelősséget azonban megkönnyíti s a nevelést a legszebb művészetté teheti s a nevelés terhét e művészetért való rajongással változtathatja a nevelőnek az az őszinte és eleven meggyőződése, hogy nevelő munkásságával, ezzel a legmagasztosabb művészettel, a legértékesebb anyagnak: az ember-anyagnak, a legfenségesebb minták szerint; az erkölcsi ideálok szerint való formálásával erkölcsi célok megvalósításán fáradozik, ami által az emberiség ethikai evolúcióját, talán éppen magának az Absolutumnak intencióját szolgálja.

DR. BÁRÁNY GERŐ:

AZ ÁLLAMPOLGÁRI NEVELÉS.

(Második, befejező közlemény.)

A keresztyénség szociálizmusa nem kommunizmus, de nem is alamizsnás szociálizmus, vagy államszociálizmus. Jézus szociálizmusa talajreformáció oly értelemben, mint azt Mózes és a próféták tervezték. Ő nem azért jött — mondja — hogy a törvényeket felforgassa, hanem hogy megtartsa őket. Ő sokszor utal Mózesre és a prófétákra, azok pedig éppen a talajreformációt tervezték. Törekedjete — mondja — legfőképpen Isten országa és igazsága után. Ez a keresztyén igazság pedig ugyanaz a *talajjog*, melyet Mózes és a próféták állítottak fel és amely minden visszaélést a haza földjével lehetetlenné tesz és odahat, hogy a haza földjében minden ember gyökeret verjen.

A földet — mondja Mózes — *ne adjátok el örökre*, mert enyém az, és ti csak vendégek és bérlők vagytok előttem.¹

Hat évig — mondja — vessétek be a földet, hat évig messétek szőlőkerteteket és szedjétek gyümölcseiket. De a *hetedik esztendőben* a nyugalom szabbatját, az Úr szabbatját élvezze a föld. Amit a föld a szabbat alatt magától termel, abból egyetek; te, a te szolgád, szolgád, akik dolgoznak neked és az idegen, aki betér hozzád.²

¹ 3. Móz. 25, 23.

² 3. Móz. 25, 3—6.